

Цвіркун Наталія Юрївна,
кандидат юридичних наук,
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.222.4 (477)

ХАРАКТЕРИСТИКА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ У ВИГЛЯДІ БЕЗГОСПОДАРСЬКОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

У даній статті розкривається, що по-перше, суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 254 КК, може мати як форму дії, так і форму бездіяльності при недобросовісному здійсненні господарської діяльності, по-друге, факультативні ознаки об'єктивної сторони, які відносяться до суспільно небезпечного діяння у вигляді безгосподарського використання земель, хоч і мають важливе значення для її зв'язування, все ж таки на кваліфікацію не впливають, тобто не є обов'язковими.

Ключові слова: безгосподарське використання земель, господарність, суспільно небезпечне діяння, дія, бездіяльність

Суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність) є важливою ознакою об'єктивної сторони злочину, адже воно породжує суспільно небезпечні наслідки, вказує на зв'язок об'єкта з об'єктивною стороною, складає предметний зміст його суб'єктивної сторони [1, с. 5]. Поняття діяння характеризується наступною сукупністю ознак: діяння повинно бути суспільно небезпечним, протиправним, конкретним усвідомленим і вольовим актом поведінки людини [2, с. 79]. Суспільна небезпечність злочину, як ознака діяння, передбаченого ст. 254 КК, полягає в тому, що воно посягає на природний якісний стан ґрунтового покриву земель сільськогосподарського призначення і у такий спосіб спричиняє шкоду охоронюваним кримінальним законом благам і цінностям. Термін «діяння» в кримінальному законодавстві України застосовується й у іншому аспекті – при визначенні поняття злочину. Згідно з ч. 1 ст. 11 КК України, «злочином є передбачене чинним КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину». Більшість авторів узагалі використовують термін «діяння» як синонім злочину, об'єднуючи ним власне дію і бездіяльність [3, с. 84–85; 4, с. 25; 5].

У теорії кримінального права також не викликає сумніву складний характер злочинного діяння, яке не зводиться до простого руху тіла або інших нескладних поведінкових актів [6, с. 174]. В літературі радянських та пострадянських часів утвердилася обґрунтована думка, згідно з якою злочинне діяння за соціально-фізичними властивостями є сукупністю актів поведінки, спрямованих на об'єкт. Мається на увазі, що це не лише рух тіла, а й ті сили й об'єктивні закономірності, якими користується особа в певних умовах місця і часу для вчинення свого діяння [3, с. 9–11; 7, с. 53–63]. Воно має принципове значення при розгляді об'єктивної сторони екологічних правопорушень взагалі, тому що в таких випадках поведінка особи здебільшого є надзвичайно складним, у тому числі технологічно, поведінковим актом [6, с. 174].

Отже, розглянемо в чому полягає безгосподарське використання земель як суспільно небезпечне діяння. Саме поняття «безгосподарське використання земель» у законі не розкрито, в науці цій проблемі також не приділяли достатньо уваги. З самої назви стає зрозуміло, що йдеться про таке протиправне використання земель, яке в результаті спричиняє наслідки у вигляді незворотного погіршення корисних властивостей їх родючого шару. Поняття «господарське використання земель» можна охарактеризувати як діяльність, спрямовану на належне, сумлінне використання відповідним суб'єктом ґрунтового покриву земель у відповідності до встановлених законодавством вимог та нормативів. «Господарність» у даному контексті означає здатність уміло й добросовісно вести господарство на підставі чинного законодавства (у сфері охорони та раціонального використання земель).

В загальному вигляді «безгосподарність» вчені визначають як неналежну практику використання матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів в процесі господарської діяльності, пов'язану із заподіянням матеріальної шкоди державним та громадським підприємствам та організаціям, економіці та інтересам суспільства в цілому [8, с. 5]. До «інших» ресурсів потрібно головним чином віднести саме природні ресурси (землю, води, надра, ліси, тощо), адже природні ресурси на сьогоднішній день дуже часто підпадають під безгосподарське використання у вигляді неналежного їх використання в процесі господарської діяльності. Господарська діяльність, в свою чергу, означає будь-яку діяльність особи, пов'язану з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ. Вчені у даному випадку зазначають, що безгосподарність заподіює не тільки матеріальну, але й моральну шкоду суспільству, тому що вона перекручує у деяких людей уявлення про справжні цінності (такі як земельні ресурси), формує байдуже ставлення до їх збереження, фактів марнотратства, псування та розбазарювання [8, с. 5]. З такими твердженнями можна в цілому погодитися.

У кожному конкретному випадку безгосподарність – це наслідок бездіяльності або ж неправомірних дій посадових осіб та інших працівників господарства (фермерів, агрономів), котрі за своїм службовим та громадським положенням повинні були діяти по-господарськи: дбайливо, раціонально. Безгосподарність у нашому випадку нерозривно пов'язана з порушенням й трудової дисципліни, недотриманням вимог земельного, екологічного та інших галузей законодавства України. Говорячи про причини безгосподарності, варто також підкреслити, що в основі її проявлення лежить недобросовісне, інколи просто безвідповідальне ставлення фізичних та юридичних осіб до виконання своїх правових обов'язків.

Отже, безгосподарське використання земель як суспільно небезпечне діяння полягає в тому, що винна особа недобросовісно здійснює господарську діяльність – не виконує або неналежним чином виконує покладений на неї правовий обов'язок дбати про

свої землі та захищати їх від шкідливого антропогенного та природного впливу. Тобто правовим обов'язком усіх землекористувачів є забезпечення екологічної безпеки в процесі їхньої господарської діяльності, що передбачено законодавством про охорону та раціональне використання земель. Особа, винна в безгосподарському використанні земель, своїм діянням спричиняє шкоду нормальному якісному стану ґрунтового покриву земель сільськогосподарського призначення, що в результаті може призвести до їх деградації, опустелювання та інших негативних наслідків.

Причиною безгосподарського використання земель є порушення особою свого безпосереднього правового обов'язку по охороні земель. Як видно з тексту ст. 35 Закону України «Про охорону земель», зміст охорони земель включає в себе правовий обов'язок землевласників і землекористувачів, у тому числі орендарів, здійснювати певні заходи. Свідоме невиконання правових обов'язків землекористувачами, що призвело до наслідків, зазначених в диспозиції ст. 254 КК України, вважається суспільно небезпечним та протиправним діянням.

Безгосподарське використання земель характеризується складним видом поведінки особи, що може виражатися у формі як дії, так і бездіяльності. Дія, як одна із форм злочинної поведінки, особливо в екологічних злочинах, характеризується складною природою вольових вчинків, здебільшого з використанням технічних пристосувань або технологічних процесів. Причому, при вчиненні злочину особа може виконати велику кількість дій, у тому числі небезпечних. Проте, кримінально-правове значення мають лише ті з них, що передбачені в диспозиції статей Особливої частини КК, викликали небезпечні наслідки, або створили їх загрозу, або були небезпечні своїм вчиненням [6, с. 179].

Бездіяльність як пасивна форма поведінки людини, полягає в невчиненні нею конкретної дії (дій), яку вона повинна була і могла вчинити в даних конкретних умовах. Злочинна бездіяльність характеризується тим, що вона є пасивною формою поведінки людини. Обов'язок вчиняти певні дії (повинність) може впливати з різних підстав: а) із закону; б) з професійних або службових функцій (службова недбалість); в) з договору; г) з попередньої поведінки особи, коли вона своїми діями створює небезпечне становище тощо [9, с. 55].

Шкідливий антропогенний вплив, а також розгул стихій, природних та посилених людиною, завдають ґрунтовому покриву земель величезної, інколи непоправної шкоди. Задля позначення процесів шкідливого впливу на землі спеціальне земельне та екологічне законодавство застосовує безліч термінів: забруднення, засмічування, засолення, заболочування, опустелювання, перещільнення, ерозія, псування, зараження збудниками хвороб і т.д. Вказані процеси спричиняють деградацію земель, подальше використання котрих може призвести до загрози виникнення надзвичайних ситуацій та інших негативних екологічних наслідків.

Наприклад, С. Б. Гавриш доречно зазначав, що екологічно небезпечна дія може проявлятися у зовнішньому світі щонайменше у трьох формах: а) операційна, б) сукупна (кумулятивна), в) соціальна. Операційна форма дії визначається тим, що суб'єкт, використовуючи мускульні зусилля, робить певні більш менш складні рухи, спрямовані на окремі елементи довкілля (в нашому випадку – на ґрунти). При цьому, він може застосовувати або не застосовувати технічні засоби, тобто дія може бути просто мускульним рухом або ж мати характер технічного процесу. Індивідуалізуючою ознакою операційної дії є те, що початковим її моментом завжди виступає мускульне (природне, сполучене з діяльністю мозку) зусилля, напруження суб'єкта. При сучасних технологіях воно може бути незначним, сенсорним. Прикладом операційної дії при безгосподарському використанні земель може служити їх перенасичування пестицидами та іншими агрохімікатами, або ж недодержання науково обґрунтованих систем ведення землеробства, зокрема, внесення недостатньої кількості органічних добрив, що виливається в заподіяння шкоди нормальному якісному стану ґрунтового покриву та подальшу деградацію земель, або коли особа без відповідного дозволу про зміну цільового призначення створила на землях сільськогосподарського призначення штучний водний об'єкт, що призвело до змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту, тощо. Тобто злочинна поведінка досить часто відображається не у безпосередньому фізичному впливі на предмет посягання, а у вчиненні дій із використанням допоміжних засобів чи знарядь впливу та їх фізичних, хімічних або біологічних властивостей [10].

Другою формою екологічно небезпечної дії є сукупна (кумулятивна) дія, яка характеризується тим, що в сучасних умовах, особливо при роботі складних технологічних установок, вчинена протиправна дія часто викликає до життя діяльність інших сил – як природного, так і технологічного походження (ризик технологій). Суб'єкт, діючи протиправно (порушуючи інструкції, режим діяльності техніки), провокує появу сил, які і прискорюють (акумулюють) заподіяння шкоди довкіллю та настання суспільно небезпечних наслідків. Так, наприклад, видобування нафти та газу, інших корисних копалин, піску без дозволу на зняття ґрунтового покриву земель призводить до втрати родючості, порушення структури ґрунту земель сільськогосподарського призначення. Прикладом може бути і неправильне використання меліоративних систем, що призвело до підтоплення (затоплення), засолення або заболочування земель, змивання гумусного шару чи, ще гірше, зміни ландшафту внаслідок утворення зсувів. Недосконала техніка і технологія обробки земель та виробництва сільськогосподарської продукції чи надмірний механічний обробіток можуть спричинити незворотні наслідки у вигляді порушення структури ґрунту.

Сукупна дія (мускульна дія суб'єкта і діяльність сил, що приєдналися) має високий ступінь небезпеки, тому що особа може

діяти в обстановці: 1) роботи, не забезпеченої належним чином захисними механізмами або з використанням зношеного устаткування, тощо; 2) передавартійної ситуації (відмова окремих технологічних систем, порушення процесів та ін); 3) аварійної ситуації (вихід з-під контролю джерела підвищеної небезпеки); 4) іншої надзвичайної ситуації (стихійне лихо, тощо). Отже, небезпека криється ще й тому, що суспільно небезпечні наслідки можуть виникнути і негайно, і поступово, і в найближчому майбутньому.

Третя форма екологічно небезпечної дії суб'єкта – соціальна, полягає в тому, що здійснюються посягання на об'єкти, які є основою життя, існування та прогресу людства, а саме на природне середовище та екологічну безпеку. Крім того, соціальна небезпека екологічної поведінки свідчить про місце цих злочинних проявів серед інших деліктів [6, с. 208–209]. Україна має безцінне багатство, дароване природою, – родючі землі, здатні не лише задовольняти соціальні потреби жителів держави у продуктах харчування, але й приносити країні неабиякі прибутки. Втім, не слід забувати, що родючість земель неможливо розглядати як раз і назавжди надану їм властивість. Вона суттєво змінюється під впливом різних факторів, серед яких, разом з природними, велике значення має вплив господарської діяльності людини: правильне та своєчасне застосування агротехнічних та меліоративних заходів, правил обробітку ґрунтів, заходів для підтримки та поліпшення балансу поживних речовин у ґрунтах і т.д. Треба погодитись з думкою Е. М. Жевлакова та інших дослідників стосовно того, що екологічна безпека у соціальному плані перебуває серед таких цінностей як життя і здоров'я людини [11, с. 21–22].

Як вже було зазначено вище, безгосподарське використання земель, так само як і ряд екологічних злочинів, може вчинятися не тільки дією, але й шляхом бездіяльності. Екологічно небезпечна бездіяльність є невтручанням, усуненням суб'єкта від виконання покладених на нього обов'язків щодо запобігання екологічній шкоді (в нашому випадку – невжиття заходів по запобіганню шкоді родючому шару ґрунтового покриву земель сільськогосподарського призначення) або його ухиленням від обов'язкового виконання покладених на нього функцій. Небезпека бездіяльності при вчиненні безгосподарського використання земель, як і решти екологічних злочинів, полягає в ігноруванні та протиправному невтручанні спеціально зобов'язаної особи в перебіг існуючих небезпечних процесів, що виникли в природному середовищі та безпосередньо у верхньому родючому шарі внаслідок діяльності джерела небезпеки або третіх осіб, що призвело до небезпечних наслідків або створило загрозу їх настання.

«Використовувати» – означає застосовувати, вживати щонебудь з користю, користуватися чимось. У випадку безгосподарського використання земель бездіяльність суб'єкта характеризується тим, що, маючи у володінні, розпорядженні або користуванні земельну ділянку сільськогосподарського призначення, він не виконує покладених на нього законодавством обов'язків по

охороні земель від небезпечних процесів. Тобто суб'єкт не втручається у перебіг негативних явищ, які відбуваються в ґрунтовому покриві земель внаслідок природного або ж антропогенного впливу на них. Екологічно небезпечна бездіяльність може мати природу одиничного акту або бути системою бездіяльності, коли суб'єкт систематично не виконує юридично обов'язкових і об'єктивно необхідних умов (протягом тривалого часу не вживає, наприклад, заходів для захисту земель від шкідливого впливу водної чи вітрової ерозії). Бездіяльність як форма злочинної поведінки в складі злочину, що передбачається ст. 254 КК України, за ступенем суспільної небезпечності, як правило, ні в чому не поступається суспільно небезпечній дії.

Наприклад, достатньо поширені випадки бездіяльності у вигляді ігнорування засмічення родючих орних земель бур'янами та чагарниками і, що важливо, відходами або сміттям. Такі занедбаності не повинні допускати землевласники та землекористувачі, адже допущення появи небажаної трав'янистої рослинності негативно впливає на розвиток культурних рослин або небезпечних відходів, що призводить до поширення шкідників і хвороб або не дає можливості використовувати землі за призначенням та порушує загальні правила добросусідства між землекористувачами. Тому бездіяльність як одна з форм діяння може складати обов'язкову ознаку злочинного безгосподарського використання земель. Вона буде мати злочинний характер тоді, коли, наприклад, спеціально зобов'язана особа, ігноруючи або порушуючи законодавство про охорону земель, не запобігає настанню небезпечних наслідків для довкілля у вигляді погіршення якісного стану ґрунтового покриву земель або не усуває небезпеку їх настання [6, с. 221].

Отже, як безгосподарське використання земель, наприклад, можуть кваліфікуватися такі діяння, що виражаються у формі дії та бездіяльності, як: необґрунтована зміна цільового призначення шляхом знімання верхнього шару та облаштування штучних ставків та водосховищ, що призводить до змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту; захаращування земельних ділянок, нежиття заходів по недопущенню заростання бур'янами та чагарниками, накопичення на них звалищ і відходів – призводить до зниження родючості, знищення ґрунтового шару під відвалами, отруєння ґрунтових організмів на прилеглих ділянках; вирощування на одних і тих же полях однотипних сільськогосподарських культур (недотримання сівозмін), що невідворотно призводить до зменшення поживних речовин у ґрунті та зниження родючості, а в подальшому – переведення таких земель до іншої категорії; добування корисних копалин відкритим способом із порушенням встановлених вимог охорони ґрунтів – призводить до знищення ґрунтового покриву, зниження рівня ґрунтових вод, часткового осушення ґрунту і, як наслідок, виникнення вітрової ерозії; необґрунтоване застосування важколісної техніки, яке викликає ущільнення ґрунту і різке зниження його родючості; забруднення

грунтового шару земель сільськогосподарського призначення паливно-мастильними матеріалами – призводить до унеможливлення подальшого використання земель за цільовим призначенням; щорічна оранка земельних ділянок з перевертанням пластів, якщо цим порушуються оптимальні фізичні властивості ґрунтів, збільшується інтенсивність площинної ерозії, погіршується склад гумусу та зменшується його кількість; неконтрольоване розорювання перелогів (цілинних земель), що призводить до різкої зміни процесів ґрунтоутворення та виникнення ерозії; випалювання сінокосів та пасовищ – призводить до загибелі значної кількості ґрунтових організмів у поверхневому шарі ґрунту і посилення випарювання поверхні ґрунту; необґрунтоване проведення осушення, що призводить до порушення гідрологічного режиму та виникнення вітрової ерозії; необґрунтоване проведення зрошення – призводить до надмірного зволоження та подальшого заболочування, за відсутності достатньої дренажної системи – до засолення поверхні ґрунту; порушення правил будівництва приміщень та різних споруд на територіях, прилеглих до земель сільськогосподарського призначення, – призводить до знищення ґрунтів, накопичування відходів будівництва, негативного впливу на ґрунти будівельної техніки, виникнення невідтворюваних процесів ґрунтоутворення як під спорудами, так і на прилеглих земельних ділянках тощо [12].

Варто зазначити, що суспільно небезпечне посягання на охоронювані кримінальним законом об'єкти здійснюється в конкретних умовах місця, часу, обстановки з використанням певного способу, знарядь і засобів його вчинення [3, с. 10]. І хоча вказані ознаки для складу злочину безгосподарського використання земель не є обов'язковими, їх визначення має велике значення для з'ясування об'єктивної сторони злочину, тому що вони характеризують її як зовнішній прояв людської поведінки, сприяють правильному розумінню характеру об'єктивної сторони, визначають ступінь суспільної небезпеки, а також допомагатимуть вірному застосуванню ст. 254 КК України.

Як відомо, спосіб скоєння злочину є системою (комплексом, сукупністю) взаємопов'язаних актів поведінки. Спосіб вчинення злочину логічно взаємопов'язаний із суспільно небезпечним діянням, тому що він містить у собі якісну характеристику злочинного діяння, у ньому відбиваються певні риси особи злочинця, форма вини, мотив і мета злочину, він детермінований певними суб'єктивними й об'єктивними факторами [1; 13]. Іноді спосіб може свідчити про особливі властивості реалізованої дії, що суттєво підвищують її суспільну небезпечність, або про негативні властивості особистості злочинця, що виявляються в способі дії [14, с. 60]. У способі злочинного безгосподарського використання земель знаходить своє конкретне вираження екологічно небезпечна поведінка. Полягає вона в тому, що таке використання відбувається з порушенням встановлених законодавством вимог щодо охорони та раціонального використання земель, її відтворення

в процесі господарської діяльності. В цьому випадку діяння і спосіб ніби співпадають один з одним.

При встановленні такої факультативної ознаки об'єктивної сторони злочинного безгосподарського використання земель як місце вчинення цього злочину необхідно враховувати наступне. Місцем вчинення будь-якого злочину, в тому числі і безгосподарського використання земель, прийнято вважати певну територію або інше місце, де відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки. Виходячи з цього, місцем вчинення безгосподарського використання земель необхідно визнати конкретну земельну ділянку сільськогосподарського призначення, що має чітко визначені межі на місцевості, верхній родючий шар якої зазнав неправомірного впливу (у вигляді байдужості або ж, навпаки, екстенсивності у використанні), що у подальшому призвело до погіршення якісного стану земель і, як результат, неможливості вирощувати на ній сільськогосподарські культури, випасати худобу внаслідок її деградації та консервації.

Встановлення часу вчинення злочинного безгосподарського використання земель дозволяє більш точно визначати ступінь суспільної небезпеки цього злочину. Для злочинів з матеріальним складом під часом вчинення злочину розуміють час вчинення особою дії або бездіяльності, незалежно від часу настання суспільно небезпечних наслідків, що зазначені в законі. Настання останніх свідчить про закінчення злочину [15, с. 683]. Так, наприклад, може бути при ігноруванні землевласником стану своєї земельної ділянки, відсутності протиерозійних та ін. засобів, коли може розвинути ерозія через надмірні зливи у саме весняний період. Тобто при злочинному безгосподарському використанні земель кримінально-правове значення має не стільки сам період, час вчинення цього злочину, скільки ті природні умови, які впливають на характер та об'єм суспільно небезпечних наслідків посягання.

Важливою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 254 КК України, виступають і засоби вчинення цього злочину. До засобів вчинення злочинного безгосподарського використання земель потрібно віднести спеціальну техніку, машини, споруди, біологічні, хімічні та інші матеріали або речовини, які погіршують якісний стан ґрунтового покриву земель. Диспозиція ст. 254 КК України не містить переліку таких речовин або техніки, та й в рамках однієї диспозиції неможливо було б закріпити їх вичерпний перелік. Тому законодавець вирішив цю проблему через бланкетність вказаної норми. Бланкетні норми, хоч дещо і ускладнюють механізм їх застосування, але залишаються обов'язковими. Можна лише спростити користування такою нормою, що можливо шляхом закріплення відповідного переліку таких засобів у Постанові Пленуму Верховного суду України.

Диспозиція ст. 254 КК характеризується як бланкетна, адже, за загальним правилом, саме бланкетними є норми, диспозиції

яких для встановлення ознак злочину відсилають до нормативно-матеріалу іншої галузі права [16, с. 93], в нашому випадку – земельно-екологічного законодавства. Це потребує від слідчого відповідного правового обґрунтування кваліфікації злочину – посилання на невиконання правових обов'язків, спеціальних правил, приписів закону та ін. У бланкетних диспозиціях, як зазначає С. Б. Гавриш, джерело кримінальної відповідальності водночас міститься у нормі кримінального закону та розпорядженні інших галузей права, і це дозволяє інтегрувати правові ідеї різних галузей законодавства в боротьбі з екологічною злочинністю [6, с. 225–226].

Такий стан речей покладає на правозастосовця додаткові обов'язки. Наприклад, знати та вміти відшукати норми, що складають в комплексі правовий інститут, який регламентує охорону земель, а також слідкувати за їх змінами та доповненнями. Незнання закону та невміння його застосувати у правильному руслі практичними працівниками правоохоронних органів і є однією з небагатьох причин такої високої латентності злочинного безгосподарського використання земель, так само як і в цілому екологічних злочинів.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 254 КК, може мати як форму дії, так і форму бездіяльності при недобросовісному здійсненні господарської діяльності, тобто невиконання або неналежного виконання особою покладених на неї законом обов'язків по охороні та раціональному використанні земельних ресурсів та забезпечення тим самим екологічної безпеки в процесі сільськогосподарської діяльності. По-друге, факультативні ознаки об'єктивної сторони, які відносяться до суспільно небезпечного діяння у вигляді безгосподарського використання земель, хоч і мають важливе значення для її з'ясування, все ж таки на кваліфікацію не впливають, тобто не є обов'язковими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н. И. Панов. – Харьков : Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1982. – 161 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько [та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – вид. 3-тє, переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2004. – 352 с.
3. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М.: Госюриздат, 1960. – 244 с.
4. Г. В. Тимейко *Общее учение об объективной стороне преступления* / Г. В. Тимейко; отв. ред.: П. Т. Некипелов. – Ростов: Изд-во Рост. ун-та, 1977. – 216 с.
5. Ярмыш Н. Н. *Действие как признак объективной стороны преступления (проблемы психологической характеристики)* / Н. Н. Ярмыш. – Харьков : Основа, 1999. – 84 с.

6. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні (Проблеми теорії, застосування розвитку кримінального законодавства) / Гавриш С. Б. – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2002. – 633 с.
7. Дурманов Н. Д. Понятие преступления / Н. Д. Дурманов. – М. – Л. : АН СССР, 1948. – 315 с.
8. Давыденко Л. М. Правовые средства борьбы с бесхозяйственностью / Л. М. Давыденко, П. М. Каркач. – К. : О-во «Знания» УССР, 1987. – 48 с.
9. Селецький С. І. Кримінальне право України. Загальна част. Навчальний посібник / С. І. Селецький; 2-ге видання. – Київ: Вид. ЦУЛ, 2008. – 248 с.
10. Мочкош Я. Зміст та об'єктивні форми злочинної дії / Я. Мочкош // Право України. – 1996. – №11. – С.56
11. Жевлаков Э. Н. Экологические преступления: понятие, виды, проблемы ответственности : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / Э. Н. Жевлаков. – М., 1991. – 496 с.
12. Шульга А. М. Коментар до ст. 254 КК України / А. М. Шульга // Законодавство України: Науково-практичні коментарі. – 2005. – №6. – С. 62-70.
13. Кудрявцев В. Н. Способ совершения преступления и его уголовно-правовое значение / В. Н. Кудрявцев // Сов. гос-во и право. – 1957. – №8.
14. Котовенко О. М. Кримінальна відповідальність за пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- і нафтопродуктопроводів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Котовенко Олександр Михайлович. – Х., 2002. – 150 с.
15. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш [та ін.] ; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – видання друге, перероблене та доповнене. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2004. – 1152 с.
16. Наумов А. В. Применение уголовно-правовых норм (По материалам следственной и прокурорско-судебной практики): Учебное пособие / А. В. Наумов. – Волгоград : Высш. следственная школа МВД СССР, 1973. – 175 с.

В данной статье раскрывается, что во-первых, общественно опасное деяние, предусмотренное ст. 254 УК, может иметь как форму действия, так и форму бездействия при недобросовестном осуществлении хозяйственной деятельности, во-вторых, факультативные признаки объективной стороны, которые относятся к общественно опасному деянию в виде бесхозяйственного использования земель, хотя и имеют важное значение для ее выяснения, все же на квалификацию не влияют, то есть не являются обязательными.

Ключевые слова: *бесхозяйственное использования земель, хозяйственность, общественно опасное деяние, действие, бездействие*

This article reveals that firstly, socially dangerous act under Art. 254 of the Criminal Code, may be a form of action and inaction in the form of unfair economic activities, and secondly, the objective of optional features that belong to a socially dangerous act as Wasteful land use, although important for it to 'clarify, yet not affect the qualification, that is not necessary.

Key words: *wasteful land use, management, socially dangerous act, action, inaction*

Стаття надійшла до редакції 30.09.2013
